

עיונים לפרשת ויגש עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבירה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

עם לבדד ישכון

הרב ש"י לוי

הרמב"ם⁴ מברך שמצוות רבות בתורה נועדו להרחיק אותנו מהגויים ומעבודתם הזרה. לדוגמה, התורה ציוותה להקריב קרבות ממינים מסויימים בבקר ובצאן, כדי להרחיק אותנו מאמורי. נת העמים שעבדו עבודה זרה לחיות אלה:

"המצריים היו עובדים מזל טלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן, והיו מואסים רועי צאן... וכן היו כתות מן הצאב"ה⁵ עובדים לשדים, והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים שעירים... ולזה היו אוסרים הכתות ההם גם כן אכילת העזים, אבל שחיטת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי עבודה זרה, וכלם היו מגדילים זה המין מאד, ולזה תמצא אנשי הודו עד היום לא ישחטו הבקר כלל... **ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמתיות, צונו להקריב אלו השלשה מינים לבד, מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, עד שיהיה המעשה [=שחיטת בעלי חיים אלה] אשר חשבוהו [=עובדי עבודה זרה] תכלית המרי [=מרידה באלוהיהם], בו יתקרבו אל השם, ובמעשה ההוא יכופרו העונות... ומפני שרוב בני אדם לא היו יכולים להקריב בהמה, צוה להקריב קרבן גם כן ממין העוף".**

חלק מאומות הגויים עבדו לבקר ולצאן וייחסו להם חשיבות רוחנית. לכן הם כיבדו בעלי חיים אלו, לא שחטו אותם וסברו שהפירות במינים אלו עונשו חמור. כדי לעקור מעם ישראל את הדעות הכוזבות האלה, ציווה הקב"ה להקריב בבית המקדש קורבנות ממינים אלו והבטיח שעל ידם יתכפרו עוונותינו. כך הרמב"ם מסביר גם את טעם מצות קורבן פסח:

"ומפני זאת הכונה בעצמה צונו לשחוט כבש בפסח ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות ההם ולפרסם שכנגדם [את הדעות ההפוכות], ולהביא להאמין שהמעשה [לשחוט כבש] אשר תחשבו [המצרים] בו שהוא סבה ממיתה, הוא המציל מן המות, ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף"

הקורבנות בכלל, וקרבן פסח בפרט, מפרסמים בעולם שרצון ה' הוא שלא לעבוד לבעלי חיים, ושאינו כל מניעה גם לשחוט אותם. ואדרבה, המקריב אותם על פי ציווי ה' – מצווה בידו.

באופן דומה, הרמב"ם מברך גם את טעמן של מצוות נוספות.

עד לפני כשבעים שנה, עם ישראל היה בגלות ארוכה של קרבן אללפיים שנה. בשנים אלו היה עמנו שריו תחת שלטון הגויים, עבר גזרות שמד, התעללויות, שואה וגירושים מארץ לארץ. למרות הכול עם ישראל שרד! אמנם איבד העם הרבה גופים, מליוני אנשים נרצחו ועלו על המוקד – אך נפשו הטהורה נשמרה ולא נטמאה בין האומות. כיצד קרה פלא זה? הרי גם אימפריות גדולות ועצמות נחרבו, ורק העם היהודי עם המסורת שלו נשמר וחי. כמובן שהתשובה האמתית ביותר היא שהקב"ה השגיח על עם ישראל, אך יש לדבר גם תשובה 'ארצית'. נראה שאת היסודות של פלא זה אפשר למצוא בפרשת השבוע.

בפרשתנו מסופר שיעקב ובניו ירדו למצרים. כשהם הגיעו למצרים יוסף אמר שלא ישבו בארץ מצרים אלא בארץ גושן:

"וְהָיָה כִּי יִקְרָא לָכֶם פְּרֹעָה וְאָמַר: מַה מַּעֲשִׂיכֶם? וְאָמַרְתֶּם אֲנִישֵׁי מִקְנֵה הַיּוֹ עַבְדֵיךָ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה, גַּם אֲנַחְנוּ גַם אֲבֹתֵינוּ, בְּעַבְדוֹתָם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל רְעֵה צֹאן" (בראשית מו, לג-דל).

מובן שיוסף לא רצה שאביו ואחיו ישבו בקרב המצרים שעבדו לעבודה זרה, אך נשים לב שגם פרעה לא רצה שבני ישראל יהיו בקרבם. המצרים היו עובדים לבהמות, ולכן לא רצו שבני יעקב, שהם היו רועי צאן לצורך אכילה, ישבו איתם. דבר דומה אפשר לראות גם בפרשת מקץ. יוסף הזמין את אחיו לסעודה יחד עם המצרים, אבל המצרים הגישו להם אוכל בנפרד: "וַיִּשְׂמְרוּ לוֹ [ליוסף] לִבְדוֹ וְלָהֶם לִבְדָם וְלַמִּצְרַיִם הָאֹכְלִים אֹתוֹ לִבְדָם כִּי לֹא יוֹכְלוּן הַמִּצְרַיִם לֶאֱכֹל אֶת הָעֵבְרִים לָחֶם, כִּי תוֹעֲבָה הוּא לַמִּצְרַיִם". המפרשים² מסבירים שהמצרים לא סעדו עמם, כיוון שהם מצרים עבדו לבהמות, ואילו אחי יוסף רעו צאן לצורך אכילה. כך גם הסביר הרמב"ם³:

"שהמצריים היו עובדים מזל טלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן, והיו מואסים רועי צאן".

מהפסוקים שהזכרנו לעיל אנו רואים שהיה רצון הדדי להרחקה בין המצרים לבני ישראל. המצרים היו קנאים לדתם, ולכן לא רצו שישבו בקרבם או יאכלו איתם אנשים בעלי אמונות אחרות ובייחוד לא אנשים המבזים את דתם. וגם יוסף רצה להרחיק את משפחתו מהמצרים.

1	בראשית מג, לב.	4	שם.
2	אונקלוס ורד"ק על הפסוק. ועין בחזקוני שהביא טעם אחר.	5	כת עבודה זרה קדומה.
3	מורה נבוכים ג, מו.		

לאיסורן עיקר מן התורה גזרו עליהן **כדי להתרחק מן העכו"ם** עד שלא יתערבו בהן ישראל ויבאו לידי חתנות, ואלו הן: אסרו לשתות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש ליין נסך, ואסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן".

חז"ל המשיכו את מגמת התורה והוסיפו גזרות לביצור ההרח"ק שבין עם ישראל לגויים כדי שלא נתבולל בתוכם. **הרב קוק**¹² מסביר שחז"ל גזרו על איסורים אלו בסוף ימי בית שני כהכנה לגלות. הם ראו ברוח קודשם שעתידיים ישראל לגלות מארצם לשנים רבות, ולכן תיקנו תקנות שנועדו להרחיק את חיי היהודי מחיי הגוי (כגון איסור פת ובישולי עכו"ם) כדי שלא יתבולל ח"ו בין האומות.

כך גם נהג יוסף. בפרשתנו בני ישראל עומדים בפתחה של גלות. הם ירדו למצרים לשנים מספר עד שיעבור הרעב, ואולי יוסף ראה ברוח קודשו שגלות זו הולכת להיות ארוכה יותר. כדי להכין את משפחתו לגלות זו, הוא קובע את מקום מגוריהם בארץ גושן. זאת על מנת להרחיקם ככל האפשר מהמצרים שהיו עובדי עבו"דה זרה ושטופי זימה.

גם בימינו חלקים רבים מעמנו עדיין חיים בקרב הגויים ונדרשים למצוות התורה ולגזרות חז"ל שיבצרו את מעמדם. מה עוד שגם בארץ ישראל אנו נדרשים לכך, כיוון שהיא עדיין לא נטהרה לגמ"רי ואומות רבות חיות בארצנו.

לשיטתו התורה אסרה על הקפת הראש, שעטנז, כלאיים, לבישת אישה כלי גבר, אכילת בשר בחלב, עשיית כתובת קעקע ודברים נוספים⁶, משום שכך הייתה דרכם של עובדי עבודה זרה, והתורה רצתה שנתרחק ממעשיהם:

"**הקפת פאת ראש** ופאת זקן אסור מפני שהוא תקון כומרי עבו"דה זרה, והוא הסבה גם כן לאסור **השעטנז**, כי כן היה תקון הכור מרים גם כן היו מקבצים בין הצומח ובעלי חיים בלבוש אחד... תמצא זה כתוב בספריהם, והוא הסבה גם כן באמרו לא יהיה **כלי גבר על אשה** וגו', תמצאהו בספר טומטום יצוה שילבש האיש בגד אשה צבוע כשיעמד בכוכב נוגה, ותלבש האשה השריון וכלי המלחמה בעמדה למאדים..."⁷

"ואמנם **איסור בשר בחלב** עם היותו מזון עב מאד בלא ספק ומוליד מלוי רב, אין רחוק אצלי שיש בו ריח עבודה זרה, אולי כך היו עושים בעבודה מעבודתיה או בחג מחגיה"⁸.

"**כתובת קעקע**... וזה היה מנהג העכו"ם שרושמין עצמן לעבו"דת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה"⁹.

הרי לנו, שלדעת הרמב"ם מצוות רבות נועדו להרחיק אותנו ממעשי הגויים¹⁰. נוסף על איסורי התורה, חז"ל הוסיפו איסורים וגזרות לשם מטרה זו. וכך הרמב"ם¹¹ כותב:

"יש שם דברים אחרים אסרו אותן חכמים. ואף על פי שאין

12 עין איה שבת פרק א, פסקה ע.

6 עיין הלכות עבודה זרה, יב.

7 מורה נבוכים ג, לז. ועיין שם בסוף הפרק שגם איסור כלאיים נאסר משום זה.

8 שם, מח.

9 הלכות עבודה זרה יב, יא.

10 **הטור** (יו"ד קפא) הקשה על הרמב"ם מניין לו שזו הייתה כוונת התורה כשציוותה מצוות אלה? **הבית יוסף** השיב שהרמב"ם למד חלק מטעמים אלו מתוך רמזים בתורה. לדוג"מה: מצוות הקפת הראש נזכרה בסמיכות לאיסור ניחוש ולאיסור כתובת קעקע האסורים משום מנהג עובדי עבודה זרה.

עיין במאמרי ראי"ה, טללי אורות, השקפה על טעמי המצוות, שם מעיר על הרמב"ם שעל פי טעמים אלו התורה נעשית כדת ארכיאולוגית שאין לה רל"ו ונטיות לחיי ההווה.

11 הלכות מאכלות אסורות יז, ט.